

képtelenek arra, hogy középiskoláikat tetemes állami segély nélkül tisztességesen föntarthassák: sem anyagi eszközeik, sem tanáraik nincsenek; — ismeretes tény továbbá, hogy a szerényen dotált kolozsvári egyetem ez idő szerint évi háromszázezer forintba kerül, tehát nagyobb összegbe, mint a milyen a tervezett debreczeni egyetem alaptőkéje. Debreczenben (vagy másutt) protestáns *egyetem* sohasem fog létesülni. — Az igen is lehetséges, és ez magában véve igen öröndetes dolog, hogy az alföldi reformátusok a debreczeni theologiai és jogi kart tetemetesen javítani és tökéletesíteni, tanáraikat jobban fizetni, intézeteiket teljesebben felszerelni, eshetőleg a meglévő iskolákat egy középiskolai tanárképzővel kiegészíteni fogják. Ez mind igen helyes és igen öröndetes lesz; nemzeti művelődésünk szempontjából e törekvéseket meleg rokonszenvvel kell kisérnünk, sőt anyagi áldozatokkal is előbbre vinni; — de e törekvések eredménye sohasem lesz *egyetem*, s így ez a kérdés a harmadik állami egyetem problémájával nem áll benső kapcsolatban.

Mellékes végre a hely kérdése. Részemről ugyan húsz év óta Pozsonyt tartom a legalkalmasabb helynek, a hol az új egyetem fölállítása talán legkisebb pénzügyi áldozattal volna eszközölhető. De végre is fő az egyetem maga. Pozsony vagy Szeged, Kassa vagy Debreczen — adja a gondviselés, hogy nemzeti kulturánk egészséges és erőteljes fejlődésével idővel mind a négy városban lehessen magyar egyetem! HEINRICH GUSZTÁV.

LEÁNYAINK NEVELÉSÉRŐL ÉS OKTATÁSÁRÓL.*

A nőnevelés-ügyről kívánok a nagyérdemű Társaság előtt értekezni. Jól tudom, hogy az a határ, melyen igénytelen előadásom mozogni fog, országos társaságunk nagytekintélyű tagjai előtt szelvényben-hosszában ismeretes. Van okom tehát aggódni a miatt, hogy ha netalán némi kedvező várakozással tekint a t. Társaság e rövid óra elé, azt vajjon kielegithetem-e?

A gyakorlati életből merített felolvasásom által az én csekélységem ugyanis inkább a társadalomhoz, mint a t. Társaság érde-

* Felolvasta a szerző, mint székfoglalót, a Magyar Pædagogiai Társaságnak 1894 okt. 20-kán tartott rendes havi ülésén.

mes tagjaihoz akar szólani. Azokhoz, a kik közül jelenlétükkel bizonyára vajmi kevesen tiszteltek meg. Értem különösen a szülöket és azon pályatársainkat, a kik leányaink nevelés-oktatásával foglalkoznak. S hogy erre a célra épen a t. Társaság egyik összejövetelét törekedtem megnyerni, annak kettős oka van.

Egyik az, hogy igénytelen véleményem szerint e helyen a kicsi is nagyobboknak, a gyöngye erősebbnek tünik fel, s ez az előnyös helyzet inkább kieszközölheti azt, hogy értekezésem fő célja úgy a család és társadalom, valamint pályatársaink részéről némi-nemű figyelemben részesüljön.

A másik ok, a miért egyszerű felolvasásomat a nagytekintélyű Társaság színe elé hoztam, az, hogy megújítani óhajtom az oly felolvasások sorát, melyeket a Magyar Pædagogiai Társaság főleg a szülők érdekében, a családi nevelés javára eszközöl.

Én ugyanis meg vagyok a felől győződve, t. Társaság, hogy valamennyi szülő szívéből szereti gyermekét, annak jóllétét minden erejével kész elősegíteni, s boldog, ha gyermeke örömmel teljes napjait szaporíthatja. S ha a magok részére kérnek és várnak valamit, az nem több és nem más, minthogy az ő jó tulajdonságaik, a lelkükből szakadt jó tanácsok életre keljenek az ő szeretett utódaikban.

A mindennapi tapasztalat azonban az ily várakozásoknak nem kedvez. Az újabb nemzedék vajmi csekély számban jár azok nyomdokain, a kik őket, áldozatokat hozva, istápolgatták. Egyéb-ként is oly sok és lényeges ifjaink magaviselete ellen a panasz, a melyekre okot egyrészt iskolai életünkben, másrészt a nyilvános érintkezés számtalan alkalma közepett szolgáltatnak, hogy a mai kor nevelő és oktató tényezői sok aggodalommal és nem kevés szégyenérzettel vannak neveltjeik iránt eltelve.

Székes fővárosunk ifjabb nemzedéke, általában pedig mindazok, a kiket 1868 óta, tehát már a szabadság, egyenlőség és testvériség meggyökerezésének áldásos időszaka alatt neveltünk és oktattunk, tehát azok, a kik a mai «mivelt közönség» keretébe tartoznak, épen akkor, a midőn azt kimutatni igen kedvező alkalom kínálkozott, nem tüntették ki fegyelmezettségüket s magasabb műveltségük színvonalát. Nem bizonyították be, hogy teljesen kifejődtek a birok uralma alól s világvárosi tulajdonságokkal minden tekintetben bírnak. Sőt ellenkezőleg, olyan jellegű volt a jobbak társadalmi megnyilatkozása is, mely szégyent hozott reánk s a magyar komolyságát, nyugodt magaviseletét, kiváló illemérzékét

valóban kedvezőtlen színben tüntette föl. S a ki ez ideig még nem tudta, hogy nálunk a nevelő tényezők hatása mily jelentéktelen, az arról megbizonyosodhatott, s ha észlelődése tovább tart, meg fog győződni arról a sajátságos zavarról is, mely a nevelés-oktatás terén hazánkban minden vonalon kifejlődött.

Himezés-hámozás nélkül kimondhatjuk, hogy sok tekintetben nem előnyünkre változtunk meg, s társadalmunk nagy része a jó hirért, névért vajmi elvéte versenyez. Van ugyan verseny társadalmunkban, de az inkább a felületesség, kapzsiság, testvérietlenség, a kényelmes élet és gyors meggazdagodás gyöttrő vágyainak a versengése. S ez a folytonos izgatottságban tartó küzdelem tölti el lényünket egészen, ez nyomorítja meg igazságérzetünket és bénítja meg illemtudásunkat.

S mindezekért vajjon kit kárhoztassunk avagy kit vonjunk felelősségre? Ki a hibás? A család, az iskola avagy a társadalom?

A család! . . . Megindult lélekkel ejtem ki e szót, s emlékezetem világánál megjelenik az az egyszerű, de boldog kis kör, a melyben én fölnevekedtem. Ez a szerény kör a nagy világ gondjaitól ép oly keveset ösmert, mint a tudomány óriás birodalmából. Annak daczára ennek a zajtalan életű családi körnek fő alakjai mindig úgy jelennek meg előttem, mint a kik a tanácsadásban és józan nevelésben kimerülhetetlen tekintélyek. Jól emlékszem, hogy mi gyermekek örökös felügyelet alatt állottunk. Erejéhez mértén mindenki hasznára tartozott lenni a családnak. «A ki nem dolgozik, ne is egyék!» — ez a példabeszéd hangzott el szüleink ajkairól mindannyiszor, valamennyiszor kelleetlenül dolgoztunk. De nem akarok magamról és fiútestvéreim neveléséről szólni. Tárgyam érdekében azonban legyen szabad e régi családi képről egy-két olyan vonást fölelevenítenem, a mely leányaink nevelésére s szoktatásmódjára vonatkozhatik.

Leánytestvérünk házi nevelése kiválóan foglalkoztatta anyánkat, a ki előtt a nő hivatásának szépsége különösen magasztos színben állott. Nevelői eljárásából egyetlen futólagos visszapillantásra is kitűnik, hogy testvérünket már kis korában hozzá szoktatta a munkássághoz, a nyájas előzékenységhez és ahhoz, hogy övéinek kedve-keresésébe bele ne fáradjon.

Annak a leánynak négy éves korában már észre kellett vennie, ha valami poros volt. A mit fölért, azt le kellett törölgetnie, különös figyelmet fordítván arra, a mit kis kéz könnyebben tisztán

tarthat. Anyánk fáradhatatlan volt a szives, az alapos mutogatásokban, s nyugodt eljárás módjának az lett a következménye, hogy leánykája nem sokára mindig rendszeren és a meghatározott időben gyakorolta a munkát. A kötőpamut legombolyítását ő végezte, még pedig úgy, hogy a karjával összefordított székeket körül-körül kellett játnia. A sőt és törni való fűszereket ő törte meg; a borsót és babot hüvelyéből ő fejtette ki; ő szemelgette ki a konkolyos lencsét, és a rizskását, mely abban az időben még ugyancsak szemetes volt. Esténkint ő fűzött selymet, pamutot vagy. czérnát a tübe, ha anyánk varrogatott. Ő gondoskodott a házi szárnyasokról, nemkülönben a kutyáról és macskáról. Összeapritotta a kenyérhaját a tyúkoknak, a dudvát a kacsáknak, s gyakran még az énekes madárkáról is kellett gondoskodnia.

Természetes, hogy polgári családi körünkben a kézimunkára való rászoktatásnak is lényeges szerepe volt. A 6 éves leányka már tanulgatta a kötést s néhány sort mindennap pontosan és tisztán el kellett végeznie. A 8—10 éves leányka már rá volt arra szoktatva, hogy magára ügyeljen, lefekvéskor ruháit sorra nézze és megtisztítva helyezze karszékére, leszakadt gombját, szalagját, szegélyét felvarrja, avagy ruhája fesléseit kijavítsa. Ezeket észre nem venni és ki nem javítva fölvenni — *nagy hiba* számba ment. Azok közé sorozta anyánk azt is, ha testvérünk az abroszt nem szabályosan terítette fel, ha hiányzott az asztalról valami. Sőt még arra is ügyelnie kellett, hogy a kanalakkal, tányérokkal zajt ne üssön s mindent kifogástalan rendben rakjon vissza is.

Hát még a nagy-mosásnál mennyi teendő várt reá! Az udvaron kifeszített kötelekről csüngtek le meleg időben a kimosott fehérneműek. Nagy rudak tartották a köteleket s csiptetőkkel volt mindenik darab ruha a kötelhez erősítve. Ha a rúd elhajlott, valamelyik csiptető megtágult vagy kiesett, a ruhát a szél felhajtotta vagy összezsavarta, azt mindannyiszor meg kellett mondania. Ha pedig a ruha megszáradt, segített azt behordani, az asztalkendőket, törülközőket és zsebkendőket ő hajtogatta össze, hogy mango-rolni lehessen. A harisnyákat ő forgatta ki és a kötő-szalagot valamennyi fehérneműn széjjelegyenlítettte. Utána kellett néznie, ha nem hibázik-e valamelyikről a gomb avagy nem rossz-e az, nem keshedt, nem feslett-e s a javítandókat rendszerint külön kellett raknia.

De bizonyára untatnám a t. Társaságot, ha mind elsorolnám,

a mivel az édes anyai előrelátás leleményessége hugunk munkakörét az év mindenik szakában változatossá tenni igyekezett.

Elég az hozzá, hogy a midőn 12 éves korában megconfirmáltatott és az iskolát elhagyta, már igen sok gazdasszonyi ügyességnek birtokában volt. És elsajátította azokat apródonkint a nélkül, hogy az iskolai teendőket legkevésbé is elhanyagolta volna.

Igaz, hogy abban az időben nem tanítottak annyifélet, mint napjainkban; de jobban s ő és kortársai, mondhatom, irásukban semmivel sem ejtenek több hibát, mint a mi polgári iskolát végzett növendékeink.

Mint említettem, a család mindenik tagjának ki volt szabva a maga napi teendője s azt mindnyájan pontosan és kedvvel végeztük. Az engedelmesség annyira kísért bölcsönktől kezdve, hogy mi és a hasonló módon szoktatott nemzedék alig tudunk arra esetet, hogy a szülei parancsolatnak ellenszegültünk volna, avagy ellenszegülni mertünk volna.

Dologtalanság a család körébe egy pillanatra sem nyitott be, s a szülők részéről az ellenőrzés sohasem szünetelt. Nem mondom, hogy ifjú-korunk első időszakában ez éber felügyeletet alkalmatlannak nem találtuk; de most, azt hiszem, tisztán áll mindnyájunk előtt, hogy a kötelesség, hű és gondos teljesítésébe az ifjú nemzedéket felnevelni, alaposan begyakorolni másképen nem lehet. Kétségtelen, hogy gyermek- és ifjú-korunkban a felületesség, feledékenység, játékvágy, szórakozottság, kényelemszeretet, ha ugyan ismertük a mai ifjuság eme nagy átkát, a mi figyelmünket is elterelte volna a helyes útról, ha szüleink minden nap újra nem kezdték volna a fáradságos és kellemetlen ellenőrzést s magyarázgatást. Mert hogy ez milyen nyüg az emberen, csak most értem, a midőn napról napra tapasztalnom kell, hogy a szülők és nagynénék inkább elvégeznek a család körében mindent, csak gyermekeiket tanítgatni, szoktatgatni ne kelljen, s az ellenőrzés és ismételtetés türelemgyötrő igáját viselni kényszerüljenek.

A polgári családi élet régi jellemző képét tehát első sorban a szülei kényelemszeretet változtatta meg. Sokan szeretik az új mozgató erőt humanismusnak, mívelt szülők gyöngédségének nevezni. Én gyengeségnek nevezem s a legszentebb kötelességről való megfélejtkezésnek tartom. S szeretném eme szülékkal elhithetni, hogy az elkényeztető szeretet aluszékonyvá teszi, sőt el is altatja a kötelességérzetet, ezenkívül a leányoknál annyira bénítólag hat a

szeméremérzetre, hogy a midőn nagy hibáikért őket megrójuk, az nekik nem fáj, sőt mosolyognak.

A családi jellegek nagybecsű elemeivel szemben, a melyeket átörökölnünk és örökkön örökké tovább hagyományoznunk hazafias kötelességeink közé is tartoznék: a józan konzervatív szellem kihalni látszik s az általam jól ismert középosztályban annyira végét járja, hogy azt mély fájdalomérzet nélkül szemlélni lehetetlen.

Az elkényeztetető szülei szeretet, az az úgynevezett modern gyöngédség, a melyben azonban lehetetlen bizonyos irányú kényelemszeretetet föl nem találunk, sárkányfogakat hint el a leányka életösvényén, s bizony-bizony senkise tudhatja, hogy azokból miféle szörnyek fognak kifejlődni, a melyek a szeretett gyermek boldogságát könnyörtelenül megsemmisítik. Ugyanis a milyeneknek nevelik a szülék leányaikat és fiaikat, rendszerint olyanok lesznek azok ő hozzájuk is, meg másokhoz — a család körén belül. S az még hagyján volna, ha csak az anyának kellene azt elszenvednie, hogy míg ő a konyhában, éléskamrában avagy varróasztala mellett küszködik, addig leánya lapokat, könyveket olvas, avagy a zongorai gyakorlatok és iskolai teendők ürügyszötte palástjába burkolódzva tölti el az ifju-kort; ámde az a leányka férjhez is mehet, s akkor a legtöbb esetben jaj annak az előre nem látó férfinak, s még jajabb a leendő családnak. Az anya megérdemli sorsát, ő nevelte úgy; de az új család ártatlanul fogja nélkülözni a valódi feleséget, a valódi magyar háziasszonyt és édes anyát.

Az ugyanis nem lehet másképen, minthogy annak az anyának, a ki nem néz utána, hogy adott parancsát leánykája híven és pontosan teljesíti-e, sohasem lesz olyan 16 éves leánya, kinek ügyességére és lelkiismeretes eljárására háza vezetését rábizhatja. Azokat a mulasztásokat, a melyeket az anya gyermekei szoktatásával szemben elkövetett, tiszszeresen és százsoroson meg fogja bánni, ha azok felnőnek. Gyermekekkel gyermekekhez illő módon kell bánni. Tudniillik ellenőrizni és vaskövetkezetességgel arra igyekezni, hogy a gyermek lehetőleg korán megtanulja kötelességét, megszokja a rendet és mindaddig nyugtalan legyen, míg kötelességének eleget nem tett. A kötelesség teljesítése édes gyümölcs; gyümölcse a jó szoktatás- és kitünő gondozásnak. S a mily mértékben ellenőrzik az anyák leányaikat a kötelességek begyakorlásában, oly arányban teljesítik a maguk kötelességét és járnak elül jó példadással.

A kötelesség pontos teljesítésében szokott csirázni az üdvös házi béke s csak az olyan házban maradhat állandó a hűség és tettetés nélküli szeretet, a hol a felek teljesítik kötelességeiket.

A munkásságra való szoktatás alapköve minden jó szoktatásnak. Mielőtt a gyermek iskolai éveit megkezdené, kötelessége körét már ki kell mérni és azt évről évre okszerűen tágítani. Az ember rendkívül utánzó teremtmény, mindent könnyen megtanul, a mi iránt lelkében érdeklődést támasztottak; ahhoz azonban rendszerint kiváló képességek volnának szükségesek és szilárd elhatározás kívántatnék, hogy valaki magától egyszerre neki dőljön a munkának, kitartson és majdnem csodaszerűleg tökéletes legyen. Gyermekektől ily erényeket épen nem várhatunk.

Pedig napjainkban úgy látszik, hogy szülő és társadalom nemcsak az oktatás, hanem a nevelés dolgában is mindent az iskolától vár. Különösen feltűnő ez nálunk, itt a székes fővárosban. A család teljesen átengedi magát a kényelemnek és szórakozásnak s gyermekeit egészen az iskolára bizza. Nemcsak hogy nem kéri számon, ha leánya késve jár haza, hanem azonnal mérlegbe veti minden befolyását, ha kötelességeiről megfelejtkezett gyermekét iskolai büntetés fenyegeti. S hogy e tekintetben a szülei szeretet mily találékony, azt csak mi tudjuk, a kik évtizedek óta leányokat tanítunk. A mulasztással, hibával, vétekkel szemben az anyák magatartása aggasztó s ily esetekben különösen szembeszökő a család és iskola közötti nagy távolság.

Ha leánytanulóink magaviselete az eltűrhetetlenségig nem szabály-ellenes, szülőket az iskola falai között vajmi ritkán látunk; ha azonban iskolai év végén megvallja a leányka, hogy meg fog bukni, akkor megnépesednek folyosóink s tanúi vagyunk oly alázatos, esdeklő, kikönyörgő jeleneteknek, a melyek kétségbevonják az igazságérzet és női méltóság létezését. Az összeköttetések számai hihetetlen arányban működni kezdenek s mindaddig meg sem állanak, míg célzt nem értek. Akkor aztán megnyugszik az egész család, hogy ő mégis csak hatalmasabb volt s a *kegyelem-négyest*, mint valami versenydíjat üdvözli.

Ez a szomorú eset, t. Társaság, épen nem szórványosan fordul elő. S ha ez így van, a mire példákat az intelligens osztály, tapasztalatom szerint, fájdalom, a nagyobb számban szolgáltatja, akkor az iskolának nevelőleg hatni föltötte bajos dolog.

Ugyanazért tapasztalataimnál, koromnál és azon hazafias,

őszinte szeretetnél fogva, a melylyel leányaink nevelése terén kötelességeimet tenni igyekeztem, elérkezettnek vélem azt a tizenkettedik órát, a melyben a szülőket, különösen az anyákat, kérnünk és figyelmeztetnünk kell, hogy jobban teljesítsék kötelességüket.

Nem gondolom, hogy valamely ok engem elfogulttá tett volna s azért látnám sötétnek nőnevelésügyünket; ellenkezőleg reménykedve csüggök e nemes és nemzeti ügyön s mert inogni látom a magyar jellegeket és a fenséges magyar női jellemet, azért tör ki bensőmből a fájdalom érzete. Ugyanis lehetetlen közömbösen venni, mily elhanyagolt sok leánykánk testi és szellemi nevelése egyaránt. Mily sok közöttük a hanyag, szerénytelen, könnyelmű, hiú, helytelen, hazug, érzéketlen a rend és komoly munka iránt, tékozló s mindenkifölött mily sok a csupamerő tisztátalan gyermek! . . . A ki nem ösmeri viszonyainkat, el nem hiheti, mily parlag lelki életet és a mellett mennyi visszataszító szokást hoznak magukkal leányaink a polgári iskolába és mily sokkal távoznak onnan el. Tehát itt is bebizonyul, hogy leányiskoláink nevelő hatása sokkal gyöngébb, semhogy az alakítólag működnek a növendék lelki életén. S én úgy tapasztalom, hogy a nőtanítás, ez a nőnevelési nagy faktor, kedvet és reményt veszítve működik.

E nyilatkozattal, t. Társaság, elérkeztem egyszerű felolvasásom azon részéhez, mely az iskolába vezet be, s habár vázlatosan, feleletet kíván arra a kérdésre adni, hogy az ismertetett állapotokért vádolhatjuk-e az iskolát?

T. Társaság! A leányiskolák szervezésével, beruházásával, szellemével s összes igazgatásával, igénytelen tapasztalatom szerint, nem vagyunk egészen tisztában. Bocsássá meg merészségemet mindenki, ha azt is kimondom, hogy a cél is, a melyet leánynevelés-oktatásunk által elérni akarunk, csak ködfátyolkép, a melynek nincs teste s az sem nem világít, sem nem melegít. Legalább tapasztalataink nem bizonyítanak a mellett, hogy mi, a kik leányiskolákban működünk, valamennyien avagy csak számottevőleg is érezzük rendeltetésünket; egyszersmind lelkesít, versenyre ösztönöz, éget az a vágy, hogy nevelés-oktatásunk által tudatosabb életet folytat majd a nőnem, boldogabb lesz a család, összhangzóbbak a nemzetgazdászati és nemzeti törekvések. Mi sem nem hangoztatjuk, sem nem követeljük, hogy leányiskoláink előtt más cél lebegjen, mint a családi élet. Ezért kell ez intézetek tanítóinak

fáradozniok, mert ezt bizta reájok a haza. E tekintetben nincs két-ség s nem szabad ingadozni. S a melyik leányiskola nem tudja minden lépten-nyomon kifejezni e célratorő sikeres igyekezetét, az nem jó munkát végez. Leány- és fiú-iskolák között — az egyetlen kézimunkát kivéve — a gyakorlat nálunk semmiféle különböz-öséget nem mutat fel. Maga a tananyag a felsőbb osztályokban sokkal több, mintsem azt a kiszabott idő alatt a női természetnek sajátlagosságához mérten s a családi élet követelményei szerint alaposan feldolgozhatnak. A növendékek száma oly nagy, valamint a kikérdezésekre vonatkozó utasítás annyira gátló, hogy a kezdő vagy félénkebb természetű nótanitókat önkénytelenül a rideg, gépies, de mutatós tanítási módszer örvényébe sodorja. Iskoláink falai között, ha volnának is nőnevelési elveink, azokat keresztül-vinni már csak azért sem lehetne, mert az elvegység teljesen hiány-zik. S bárhova csapongjon is egyesek eljárás módja, azt kiigazítani, rendes mederbe terelni, sőt még csak mérsékelni is senki sem érzi magát hivatott tényezőnek. Közirány, közszellem e tekintetben nálunk még alakulófélben sincs. Iskolai kézikönyveinkben is kevés nyomára akadunk a női lélek pszichológiájának és a családi élet igényeinek. Mert, labár sok tekintetben ugyanazokat kell is taní-tani a leányoknak, a mit a fiú-iskolabelieknek, azokat másképen kell tanítani.

Fölemlítettem, t. Társaság, némely akadályát elvtisztaságot követelő nőnevelésügyünknek, a melyek, mint sziklák várják leányiskoláink küszöbén a leánynevelés-oktatás Sisyphusát. Legyen szabad ezekhez még egyet hozzáfűznöm! Azt, hogy közülünk sokan nem jól értelmezik e kifejezést: A leányiskola mindenek fölött nevelő-intézet. Tapasztalataim szerint elemi iskolai pályatársaink is mélyebb értelmét tekintik e mondásnak, s annak kivihetlenségéről meggyőződvn, megnyugtató lelkiösmerettel egyszerűen napirendre térnek fölötte.

Mert igaz ugyan, hogy nevelés alatt a lelki élet magasabb, kiválóbb emelkedettségét szokás érteni, a melynek nyilvánulása oly szép és oly jó. Azonban az elemi iskolától ezt a magasfokú sikert senkisé várja.

Az iskolai életben nem megvetendő nevelési mozzanat már maga az, hogy a gyermekek naponkint bizonyos időben mindnyájában kötelesek az iskolában megjelenni, a külső tisztaságra ügyelni, s a maga működését köteles minden egyes az egészével

összhangzásba hozni. Ime, ez a néhány helyzet egész sorozatát foglalja magában a nevelés alkalmainak! . . .

Továbbá az iskolában megtanulja a gyermek az egészet rendező és vezető tanító személyérek a magáét alárendelni, minden szavának engedelmeskedni, figyelmét egy bizonyos tárgyra irányozni. Ki tagadhatná, hogy ez úton az engedelmisség által önmagán, saját akaratán tanul uralkodni?!

Végre, a midőn iskolánkban valamit szemléltetünk, elbeszélünk vagy kérdezőnk, annak egyenes célja, hogy azáltal a gyermek ismerete bővüljön. Ugyde ez az eljárás a gyermekben mind az ismeretre, mind az akaratra, mind az érzésre jótékonyan hat s általa az összes lelki élet emelkedettséget nyer, tehát ez maga a nevelés.

Tagadhatná-e bármelyikünk is, hogy ily értelemben valamennyi iskolának nevelnie kell? S ha van iskola, a melyben pl. a tanuló figyelni nem tud, azaz nem függ lelke egész erejével a szóban levő tárgyon, a melyben a szabályos testtartás hiányzik, a szem bágyadtan kalandoz, s az arczon nem látjuk a gyermek érdeklődő lelkét, nem joggal mondhatjuk-e, hogy az az iskola nem nevel?!

S ha van iskola, melyben nem nyilatkozik meg a gyermeknek az a törekvése, hogy mindazt, a mit tanítója feladott, töle-kitelhetőleg a legpontosabban és leghelyesebben végezze el: nem joggal mondhatjuk-e, hogy az az iskola nem nevel?! . .

S ha van iskola, a mely gyakran vét az ellen, hogy minden a maga idejében menjen véghez és a maga helyén legyen; a hol időt és erőt hasztalanul pazarolnak: nem joggal mondhatjuk-e arról, hogy az az iskola nem nevel?!

Avagy ha van oly iskola, a melyben hiányzik a történeteknek hű és leplezetlen előadása; hiányzik a megnyerő őszinteség, a szeretetteljes modor, a megvesztegethetetlen igazságérzet, a tisztaság és illedelem, nem joggal mondhatja-e akárki, hogy az az iskola nem nevel?!

Kétségtelen, hogy ennek abc-éjét a nevelésnek az elemi iskola mind begyakorolhatja, a felsőbbfokú iskolák pedig gyönyörűen kifejleszthetik. Különbség csak a siker fokozatában lehet, a minthogy az a légi szárnyas kirepülésében is megvan; de valamelyes szerény, azonban évről évre emelkedő mértéket mindegyiknek meg kellene ütnie. Ellenkező esetben az iskolai élet nagy hiányokat rejt magában.

Természetes, hogy a nevelésnek emez alaprakó munkálata az iskola részéről igen könnyű, ha a család kötelességét híven teljesítette. Nálunk azonban igen nehéz, mivel hogy rendkívül szaporodik az oly családok száma, a melyek éppen nem nevelnek, vagy pedig ferde elvek szerint nevelik gyermekeiket. Ily viszonyok között a tanítóságra csupán csak egy teendő vár, s az nem más, minthogy többet, kitartóbban, fokozódott lelkesültséggel neveljen. Neveljen többoldalúlag és általában tanítson kevesebbet! Edződjék bennünk azon magasztos cél iránti lelkesültség, melyre állásunk kötelez, s mely a háziasan mívelt magyar leány eszményképében nyer kifejezést. Minél hűtlenebb lesz a család ez eszménykép iránt, az iskola annál szivósabban igyekezzék azt képviselni. Tegyük jelszóvá székes fővárosunkban már most, hogy iskoláink egyedüli célja a magyar nemzeti és családias jellegű nőnevelés! Az otthon iránti forró vonzódást féltékenyen őrizzük, lehetőleg erősítsük és okszerűen fejlesszük. Még feladataink kiválasztásában is az az elv vezéreljen, melyszerint a leánynak az otthon töltendő idő egy részét okvetetlenül házi tevékenykedéssel kell eltöltenie. Ne tartózkodjunk azt számtalanszor hangsúlyozni, hogy a mely leány a háztartás alapját csak 15—16 éves korában kezdi gyakorolgatni, az sajnálatra méltó, elfajzott magyar leány. Bármiként értse is az egyenletek megoldását, ösmerje a világirodalom nagyszerű alkotásait, társalogjon folyékonyan és elmésen több idegen nyelven, zongorázzék bár művészileg: ha a háztartás apró teendőihez és szakadatlan felügyeletet igénylő részleteihez nem ért, avagy azok elvégzéséhez kellő kedvtelést nem tanusít: igaz lelke a családnak, előrelátó őrangyala a férjnek, igazi magyar asszony és anya nem lesz, mert nem is lehet.

A midőn tehát a leányiskola kitüzi maga elé, hogy nevel, tűzze ki egyszersmind azt is, hogy a boldog családi élet előmozdítása végett tanít!

Miként a theologus állítja, hogy minden ismeret, a melyet az ember szerez, közelebb vezet Isten ösmeretéhez, azonképen mi, pædagogusok, állítsuk azt, hogy minden ismeret, a melyet leányiskoláink nyujtanak, derekabbá teszi a család számára leányainkat. És ez nem frázis, hanem csupa merő igazság. Nagyon egyszerű dolog pl. a vegytant úgy tanítani, hogy azáltal első sorban a családi élet teendői megkönnyíttessenek és tökéletesebbé váljanak. Éppen ezt mondhatjuk a természetrajz tanításáról is. Ámde ehhez

a növényeknek közvetlen ápolása is szükséges volna. Azonban leányaink nevelés-oktatása e tekintetben csupán csak némi elméleti ismeretre szorítkozik. Fájdalommal kell fölemlítenünk, hogy székes fővárosunk a kertészet tekintetében leányiskoláinkért még semmit sem tett. Más fővárosok, habár nem annyira földművelő állam székhelyei, mint szeretett Budapestünk, már oly sokat tettek e téren is a nőnevelés javára, hogy azokat a legbuzgóbb áldozatkészség mellett is csak hosszú évtizedek múltán érhetnék el. Jelenlegi rendszerünk következtében leányaink természetrajzi órái nevelő célzattal nem bírnak s a konyha szempontjából semmit sem érnek. S ha sorra vennék a felsőbbfokú leányiskolák tantárgyait, kiválóan pedig az egészségtant (!), többé-kevésbé kimutatható, hogy az iskola nálunk époly ritka esetben támogatja a családot, mint a család az iskolát. Hogyan vehetné tehát észre az iskola a leány életében azt az időszakot, a midőn a leányok lelkülete az iskolai tanítás iránt kiválóképen fogékony, s kedvesebb tartózkodási hely reá nézve az iskola talán még az otthonnál is?!

Ez pedig mindenik leány életében beáll akkor, a midőn tudásvágya fölébred s a dolgok és események okai iránt fölötte érdeklődő. Ez az a kedvező pillanat, a melyet nagyobb leányok tanítói különösen értékesíthetnek, a mely azonban nálunk többnyire csak arra szolgál, hogy leányaink képződése minden naivitását elveszítse.

Ne vádoljon hiúsággal a t. Társaság, ha tapasztalataimat megszólaltatva, fölemlítem, hogy az érdeklődés emez időszakában igen könnyű a leány lelkületét nevelési elveinknek megnyerni. Könnyű meggyőzni, mily szép dolog a lelket hasznos ismeretekkel fölékesíteni. Azonban óvatosaknak kell lennünk. A leányok ismeretszeretete ugyanis könnyen irányt téveszt. Különösen gyorsan kifejlődik nála a tudományosság után való czéltalan epekedés. Azt hiszem, a t. Társaság tagjai között sokan gondolnak e pillanatban arra, hogy leányaink körében ez a tünet, főkép székes fővárosunkban, betegségyszerűen föllépett. A láz lüktetése ma ugyan már csöndesebb, de az a nyugodt magatartás még nem állott be, melyben a leány az ismeretet nem tetszelgési vágyból, nem is enmagáért, hanem szeretteiért gyűjti. Ebben a stádiumban pedig szó sem lehet az elme kimívelődéséről, a benső 'én' szépítéséről és az ismeretszomjuhozó lélek gazdagodásáról.

Ezt a haszonnélküli állapotot a társadalom egyes jelentékeny tagjai is nagyon elősegíthetik közvetlen avagy közvetett érintkezéseik által; de talán még inkább elősegíthetik az olyan tanárok, a kik dicsérgetéseiket a tanítványok között nem elég pädagogiai tapintattal alkalmazzák. S ha a mélyebbre ható tudásvágy fölébredt és az a felnőtt leánynál nem önképzésben, hanem különféle előadások izgató látogatásában nyilvánul, vajjon üdvös lehet-e az a család jelenére és jövőjére nézve?

Viszonyaink között nem lehet üdvös először azért, mert az ily tudásvágy vajmi ritka esetben válik rendszeres ismeretgyűjtéssé s bizonyos időn túl nagyon is kitünik ingatag mivolta; másodsor azért, mert, mint a példák bizonyítják, az otthon iránti szeretet és házias viselkedés tökéletesbitéséhez nem járul hozzá.

A női élethivatásnak általában nincs szüksége a mélyenjáró tudományokra, nálunk pedig kárbaveszett tőkegyűjtési kísérletezés. Mindenütt a világon, a mi szerény viszonyaink közepett pedig kiválóan, a nőnek inkább felvilágosult elmére, tiszta áttekintésre s helyesen itélni tudásra van szüksége. Egyszersmind szüksége van szeretetre, fogékonyagra minden iránt, a mi szép, jó és igaz. Úgy kell leányainkat oktatnunk, hogy a tanultakat magukban feldolgozzák, egészen magukévá tegyék s azon az alapon enmagokat tovább képezzék. És a midőn ezt a munkát végzi leányunk avagy feleségünk, nincs okunk semminemű aggodalomra, mivel ők azáltal önmagukban a legbecsesebb női erényeket gyarapítják, a mely abban áll, hogy magukkal tanácskoznak, a mi tájékozódásra vezérli őket az élet szövevényei között.

Hogy azonban a nyugodt elmélkedéshez és nőies magaviselethez szükséges hajlamokat biztosabban fölébresszthessük és mértékszerűvé tehessük, okvetetlenül meg kellene a polgári iskolai évek számát egygyel szaporítanunk. Az ötosztályú polgári leányiskola ugyanazon tananyaggal, de alkalmazkodóbb közlésmóddal és szakszerű felügyelet mellett egyelőre teljesen kielégíthetné a mi közmívelődési szükségletünket. Alaposan feldolgozhatnók a tananyagot, rávezethetnók tanítványainkat a gondolkozni tudásra s nevelési czélzattal fejtegethetnók együttesen mindazt, a mi a női hivatás és méltóság lényegét alkotja. Ezen czéltudatos beszélgetések útján bizonyára elérnök, hogy az elmaradottság és miveletlenség érzete a jobb elemnél, tehát a nagyobb számmal szegyenpírt kergetne az arczra s egy nemesebb átalakulás után vágyakat

ébredtene. Megszűnjék vagy legalább jelentéktelenné törpülne azoknak a nőknek a száma, a kik üres elegáncsiával takarják a lélek durvaságát, annak tehetetlenségét s műveltségük alacsony fokát — a társadalmi érintkezésekben.

Az elsoroltakból, t. Társaság, szintén kitűnik, hogy a nőnevelésnek nálunk alaposan és szerencsésen meg kell változnia, tökéletesbülnie szükséges s sikerben kielégítőbbé válnia.

Ezt a jótékony átalakulást maga az iskolai nevelés-oktatás, bármily üdvös pædagogiai alapon álljon és hasson is az, nem eszközölheti. Nélkülözhetetlen a család és társadalom közreműködése is. S jelen értekezésem befejezéseül épen annak a magatartásnak jelzését és jellemzését választottam, t. Társaság, a melyet a társadalom nőnevelésügyünkre gyakorol.

Egyszerű értekezésem folyamán érintettem, hogy a társadalom egyrésze nálunk a leányiskolákat is csupa merő elhelyező intézetnek tekinti. Ha oda leánykáit bejuttathatta, átengedi magát az imádott kényelemnek.

Társadalmunk e részére nőnevelésügyünk fejlődése nem számíthat. Ez csak arra való, hogy, mint már fölemlítettem, vizsgálat előtt a bukófélben álló gyermekek érdekében egész tragédiákat rögtönözzön s összeköttetései árán kieszközölje leányának a kegyelmi elégséges osztályzatot; a mit a tanárok lágyszívűségénél fogva a szülék elvtelensége többnyire el is ér. Így aztán válllvetve belevéssük leányaink lelkületébe is azt a kárhozatos tételt: protekcióval mindent elérsz!

S ez az erőszakos és színgazdag protekció híven támogatja őket, különösen itt a székes fővárosban, mindaddig, míg — esetleg valamelyik nőtanítói állomás által nem sikerült jövőjüket biztosítani. S világos, hogy a hol az ilyféle esetek nagyon is gyakoriak, ott a komoly munkának még nincs becse, ott a szakszerű felügyelet talán örökös harcban állana s ott a tanítósnak a társadalom nem háladatos tisztelője és barátja.

És ezt érzi a tanítósnak színe-java, s ezt a megítéltetést szerfölött igazságtalannak találván, szakirodalmában és egyesületi életében folyton-folyvást azokkal a kérdésekkel foglalkozik, a melyek tekintélyét emelnék, az irántuk való jóindulatot fokozná, a méltányosságot érvényre segítnék, a paragrafusokba foglalt kedvezőtlen határozatokat módosítanák; szóval, a magyar tanítósnak abba a szerencsétlen helyzetbe jutott, hogy örökké magával kell

foglalkoznia. Ez pedig szintén nincs és nem válhatik előnyére a leányiskolák intensiv nevelés-oktatásának.

A társadalom oszlopos emberei sem igen buzognak nálunk az oktatásügyért. Országgyűlési tárgyalások alkalmával el-elhangzik ugyan néhány jeles szónoklat a nemzet tanuló ifjúsága érdekében, de azon túl aztán vajmi ritkán terjeszkedik a hazafias érdeklődés.

Más államokban a Mantegazzák és Amicisek értelmük fényét és szívök lángját legelragadóbban akkor csillogtatják, ha az ifjak számára irnak, s a nagy szónokok akkor emelkednek legmagasabbra a lelkesültség szárnyain, ha iskolai ünnepélyek alkalmával feltárhadják őszinteségük, természetes voltuk és tiszta elveik nagyságát. Nálunk az évszázó ünnepélyek alkalmával napokon át járnak kelnek a leányiskolák igazgatói, hogy ismét elnök nélkül ne kelljen széteszolniok.

Leánynevelésünket tehát e tekintetben sem kecsegtethetjük hozzá méltó támogatással.

Nem vagyunk szerencsésebbek a leányiskolai tanítók avagy tanárok összeválogatásában sem. Ha kivételképen nem a protekció, hát akkor az esetlegesség dönti el, kicsoda jut leányiskoláinkhoz akár természetrajzot, egészség- és vegytant, akár hazai és irodalomtörténetet stb. tanítani. Sőt maga a hatósági főfelügyelet sem biztosíthatja a nőnevelés igaz barátait arra nézve, hogy a mit a nőnem nevelés-oktatása követel, az meg fog történni. E tekintetben is egyedül a véletlen kedvezésétől függ minden. Ha ez a nőnevelés szempontjából nem előnyös, nem fejlesztő, nem tudatos, nem célratoró, a nemzedékek megsínylhetik azt, de óvó szava a társadalomnak bizony-bizony nem fog felhangzani. Mint a felhő, leng hazai nőnevelésügyünk s vannak, a kik szárazságot kívánnak, habár mások a jótékony eső után epedeznek is.

Társadalmunknak van azonban egy rétege, jobban mondva néhány lelkes tagja, a kik nőnevelésügyünk iránt szembetűnő érdeklődést tanusítanak s annak fejlesztése körül lelkesen tevékenykednek.

Fájdalom, hogy — igénytelen véleményem szerint — ezen nemes fáradozók nagyon megelőzték korunkat s lelkesültségük őket messze magasan az eltagadhatatlan viszonyok fölé ragadta. Értem azokat, a kik leányainknak minden áron gymnasiumi oktatást óhajtanak adni — és főzni tanító intézetet szerveznek.

Előbbi törekvés azt látszik bizonyítani, hogy úgy a hazai viszonyok, miként a fejlődés törvényeivel szemben erőszakot akarnak alkalmazni. Utóbbi pedig azt, hogy családi hagyományaik iránt bizalommal nem viseltetnek. Előbbi véleményemet a külföld példái is igazolják.

Nem tartom szükségesnek s a felolvasásomra kiszabott idő is tiltja, hogy akár a porosz vagy svájci, akár az orosz nőnevelési törekvésekre kiterjeszkedjem. Legyen szabad csak annyit említenem: a midőn 1892-ben a poroszok képviselőháza a nők gymnásiumi és egyetemi képesítését kimerítően megvitatta, a legtöbben Oroszországra hivatkoztak, a hol a nőknek sem előmenetele, sem magaviselete nem bizonyult olyannak, a mely a nők művelésének azt az irányát kívánatosná tenné. A nőnem psychológiájával alaposabban talán sehol sem foglalkoznak, mint Németországban, mindazonáltal, vagy talán épen azért, a leányok tudományos irányú teljes kiképzését még jónak látták eldöntetlenül hagyni, nehogy valamit ebben a legfontosabb ügyben elhamarkodjanak. Újabb időben az orosz nők, a mi igen megfigyelendő körülmény, érettségi bizonyítványukat hazájokban nem értékesíthetik s abból a célból Svájcba vagy Amerikába kell elzarándokolniok. Ebből a tényből is azt kell nekünk kikövetkeztetnünk, hogy ilyféle eszmékkal ne izgassuk a családot s nőink figyelmét céltalan és szükségtelen törekvésekre ne pazaroljuk el. — Nagyon megszívelendő e tekintetben Alexander Bernát tárczaczikkje is, a melyben a jeles psychológ elfogulatlanul bebizonyította, hogy ezekre a felsőfokú nőnevelési törekvésekre társadalmi életünknek még nincs szüksége.

Egyik anyai barátnőm, a ki akkor is már túl volt a 40-en, 1891-ben szintén közölte velem a társadalmi törekvésre vonatkozó nézetét. Terjedelmes voltánál fogva nem tartom alkalomszerűnek, hogy e levelet felolvassam. Főlemlítését azonban nem halaszthatom el-először azért, mert a benne lerakott életbölcseleti elvek még inkább meggyőztek arról, hogy hazánkban a nőknek orvosokká való kiképeztetése semmi jót sem eredményezne, másodsor azért, mert bizonyítékul szolgál ez a levél is arra nézve, hogy az egyszerű családi nevelés mennyire kitünővé teheti a nőt, ha lelkében megvan az önképzés iránti fogékonyság s az iskola megtanította gondolkodni. S ezzel is a mellett szeretnék érvelni, hogy a régi családi nevelés áldásos szellemét vissza kell idéznünk és mindaddig, míg

leánynevelő intézeteink nem felelnek meg jobban feladatuknak, gymnasiumok létesítéséről beszélni korai, sőt elhibázott dolog.

Ez idézett levél a következő:

... «Nézetében én is osztozom, habár mai napság sok nő van arra utalva, hogy saját fenntartása végett valamelyik szakban ki legyen képezve. A fiatal embereknél a nősülési kedv ingadozó, nem mernek nősülni, ha nincsen hozománya a nőnek és így a nőknek fenntartásukról gondoskodniok kell. Épen ez okból nyitottak tért a nőknek is, hogy férjhez nem jutva, magukban is meg tudjanak élni. De, ha saját erejükből kell hogy megéljenek, választanak olyan pályát, a mely őket megilleti és a melyet női természetöknél fogva tisztességesen be tudnak tölteni. De nem orvosi pályát, melyet nem lehet illendően betölteniök. Hány jeles orvos csak tengődik, vagy vidéken nyomorog; túl vagyunk halmozva orvosokkal annyira, hogy csak kiváló orvosok boldogulhatnak. Ha tudományos pályára törekednek a nők, inkább törekedjenek engedélyt nyerni az ügyvédi pályához. Ez több sikerrel járna a nőknek. A nők jól tudnak replikázni, a többi ügyvédi fogásokat is jól betanulhatják. Ha be nem válnak ügyvédnek, lehetnek segédek vagy irnokok s így mégis csak jobban megélhetnek, mint a *kontár orvos*. Ha az ügyvéd elveszíti egyik pörét, azért még nem veszíti el klienseit; de ha az orvos betegeit hibásan gyógyítja és a paciens bele-belehal, bizony azokat fel nem támasztja többé s vége a bizalomnak.

Egy nő-orvosnak mennyi akadály áll utjában (ha mint orvos a férjhez menetelre is gondol); mint férjes nő, gyakran jó oly helyzetbe, hogy hivatását nem teljesítheti, mivel egészsége és a nőiség nem engedheti a paciensek látogatását. Ha családja van, féltetni kell, hogy a kór-anyagot családjába be ne vigye. Az orvosnő nem élhet családjának, még éjjel is ott kell hagyni a családját, ha beteghez kell menni. Bármelyik pályán levő nőnek a családja szenved, mivel a háztartást és gyermekek gondozását cselédre kell bízni és a család jó példát nem láthat, szellemileg és testileg elmaradnak a fejlődésben és a szülői gondozás folytonosságát nélkülözve, nem tanulja szeretni az anyát s vele az otthont; a családi szeretetet, összetartást nem tanulja ösmerni, ferde fogalmuk lesz a családi életről és boldogságról. Más pályán levő nőknek az estvéjük mégis csak szabadon marad s azt családjuknak szentelhetik. A társadalomnak senkisésem tesz azzal hasznos szolgálatot, ha a

nőket olyan pályára serkenti, a melyet nem képesek betölteni. A nő-orvost nem képzelem másként, mint kuruzslónak. Térjünk most a kiképeztetésükre! Ha a nő betölti 18—20-ik évét, akkor van legszebb korában. Akkor már a szív is követeli jogát, hogy hevüljön; és akkor naponta a sok fiatal férfi között kell hallgatni pl. a boncztan-órát. Ott kell nézni a testi szervezetek bonczolását. Ez nemcsak a szemérmert sérti, de ha csak parányi nőiesség lakik keblében, meg kell undorodnia. Ha azonban mindazok a nőben sem szemérmét, sem nőiességét nem sértik, az olyan nőt lehetetlen becsülni avagy szeretni. Nem képzelek a jelenkorban olyan nőt, a kinek olyan erős a jelleme és a törekvése, hogy *pusztán a tanulási vágy végett* feláldozná szive gerjedelmét, túl tegye magát mindenem, a mit az orvosnövendéknek látni és tudni kell s a férfi növendékek élceit megtűrje *pirulás nélkül*. Bizony csudálom, hogy a nőnem ezen barátjai meg nem gondolják, hogy *a mi országunkban* az orvosi pályához milyen tövises úton kellene a magyar nőnek haladni, a nélkül, hogy a kivánt czélt elérhessék. . . . Úgy hiszem, a magyar anyák közül számtalan osztja véleményemet. A nő hivatása családját és háztartását gondozni, gyermekeit nevelni, érettük folytonosan munkálni.»

Részemről, őszintén bevallom, én legjobban szeretném meghagyni a nőt a családi körnek s mindig mély részvét fog el azok iránt, a kik a nyilvános pálya ezer fáradalmaival, keserőségeivel kénytelenek megküzdeni. Sajnálom őket nemcsak azért, mert nem ritkán minden támasz nélkül, önmagukra hagyva kell küzdeniök azért a helyért, a melyet elfoglalni és megtartani akarnak, hanem leginkább azért, mert tudom, hogy abban a küzdelemben annyi szép illúzió, annyi naiv bizalom, boldogító hit megy veszendőbe, s kárpótlásul nem jut más, mint a mindennapi küzdelmes kenyér. De belátom, hogy napjaink ezerféle szükségleteinek kielégítésére nem elég maga a férfi; a férjnek segítségül kell hívnia a feleséget, az apának a leányt; a házasságok száma nem emelkedik s a férj nélkül maradt leányok száma növekszik, tehát gondoskodnunk kell, hogy leányaink számára is mentől több kereseti forrást nyissunk meg. De a szakiskolák is, legyenek azok önmagukban bármily kitűnőek, valódi eredményeket csak az esetben érhetnek el, ha leányiskoláink nagy tiszteletben tartják a családi élet követelményeit s több és jobb nevelést adnak a növendékeknek.

A kereskedelem és ipar terén a nőknek még bőségesen jut

hely. Gyárakban, bankoknál, nagyobb és kisebb kereskedő házakban szívesen alkalmazzák a nőt, mint olcsóbb munkaerőt; tőlük függ tehát, hogy minél több tért hódítsanak el a maguk kitartó tevékenykedése számára. Női gyorsírókat is készséggel alkalmazna ma már sok jelentékeny gyár és cég, ha volnának képzett női gyorsíróink. Ezek a pályák azzal az előnnyel is bírnak, hogy a tanulási idő nem tart sokáig s a leányokat a házi dolgoktól teljesen nem vonja el.

Nem vonom kétségbe, hogy vannak nők, a minthogy hazánkban mindig is voltak, a kiknek értelmi tehetségük a tudományos pálya nehézségeinek megfelel; de azt tapasztalom, hogy azok száma nagyon kevés, kivált, ha arra is gondolunk, hogy azokhoz a pályákhoz sok lelki erő, kitartás, önmegtagadás, bátorság, szívósság, komoly törekvés, fékezett vérmérséklet, szóval, roppant nagy erkölcsi tőke szükséges, még pedig mindkét nem részéről.

A mai társadalom azonban nagyon laza erkölcsű, nagyon sokat elnéz, nagyon sokat megbocsát és enyhén ítél. A létért folytatott küzdelem igen nehéz. Mindenki — tisztelet a kivételeknek — azt keresi, hogyan érhetne el mentől többet minél kevesebb fáradtsággal. A protekció, az összeköttetés talán sehol sem játszik iszonyúbb szerepet, mint nálunk Magyarországon. Hivatalos testületek iskolai kézikönyvre közpénzből kitűzött pályadíjat oda mernek adni oly pályázónak, a kinek a művét miniszteri leirat is elutasította. Az egyik fél oda meri adni, a másik el meri fogadni s a társadalom nem meri őket eme rút csalásért felelősségre vonni . . . Az ilyféle protekciónak magvait már az iskolában elhintjük, s ha majdan intézetileg még főzni is tanítgatjuk leányainkat, szentesítjük a család kényelemszeretét e tekintetben is, s segítségére megyünk a családnak oly mulasztás következtében, a mely nem egyéb, mint a házi teendők és a leány nevelése, szoktatása iránt tanúsított közömbösség.

Jól tudom én, hogy a főzés tudománya nélkülözhetetlen! Egyszerű értekezésem nem egyéb, mint egy jaj-szó a családi életjavára; de azt tartom bajnak, hogy hazánkban a leánynak már ez ismeret megszerzése végett is el kell hagynia az otthont. Más tudományok tanulása is azért érint kellemetlenül, mert czéltalanul elrabolja az időt annak a megtanulásától, a mitől boldogsága függ.

Én azt tapasztaltam, hogy miként megzavarja a családi csendes boldogságot az, ha abba minduntalan idegen elemek vegyül-

nek; azonképen igen sok veszélyt rejt az magában, na leánygyermekjeink minduntalan idegenek közé kénytelenek a család körén kívül elegendni.

A derék anyák és derék leányok egymással, egymástól, egymás által tanulnak. Ezt tartom legtermészetesebbnek. Ettől várom a családi, iskolai és társadalmi élet tökéletesbülését. Azért első torban neveljünk derék anyákat s azok majd fogják tudni, mit segíenek leánygyermekjeik érdekében — a tudományosság terén.

E véleményem ismétlésével fejezem be igénytelen értekezésemet s köszönöm a t. Társaság becses figyelmét, a melylyel megajándékozni kegyeskedett.

KERÉKGYÁRTÓ ELEK.

EGY EUDÆMONISTIKUS PÆDAGOGIAI RENDSZER.

Néhány évvel ezelőtt megjelent az ismeretes német philosophus írónak, A. Döringnek, «Philosophische Güterlehre»* czimű könyve, mely sajtószzerű módon egységes mederbe kívánta terelni az összes philosophiai elmélkedést. E könyv ugyanis azon követeléssel állott elő, hogy a philosophia tegye főfeladatává, illetőleg középponti tárgyává az emberi boldogságot szerző legfőbb jónak, a summum bonumnak és az elérésére való eszközöknek keresését. Azt a centralis philosophiai disciplinát, mely magának e problémának felállításával, megoldhatóságával és annak általános feltételeivel foglalkozik, «Güterlehre»-nek, azaz az emberi javakról szóló tannak nevezi Döring. Döring evvel helyre akarja állítani a jelenkori philosophiának az ókorival való kapcsolatát, mely a középkorban megszakadt, a mennyiben az ókori philosophia is ő szerinte a legfőbb jó keresésében találta a philosophia centralis feladatát. Döring «Güterlehre»-je maga is megadja a summum bonum lehetősége és természetére vonatkozó kérdésnek egy megoldását. Meglehetősen körülményes apparatussal, bár kissé scholastikus módon és kellő philosophiai egyöntetőség nélkül folytatott vizsgálat után azon eredményre jut, hogy igenis van ilyen legfőbb jó, mely egymagában is képes az emberi boldogságot biztosítani az emberi élet sok bajával szemben. E legfőbb jó az embernek objectiv, azaz tényleges értékén alapuló önbecsülése.

Ama terjedelmes fejtegetések folyamán, melyekkel Döring részint előkészíti tételének felállítását, részint pedig helyességét utólag megerősíteni igyekszik, megemlékezik kétszer, még pedig igen nyomatékosan

* *Philosophische Güterlehre*. Untersuchungen über die Möglichkeit der Glückseligkeit und die wahre Triebfeder des sittlichen Handelns. Von Dr. A. Döring. Berlin 1888. R. Gärtners Verlag.